

Є.Д. Стрельцова

к.ю.н., доц.

ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПУ «LEX VOLUNTATIS» В МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАХ

Принцип «lex voluntatis», або «автономія волі», традиційно розглядають в контексті міжнародного приватного права. Виходячи з загальних положень щодо визначення та основних умови автономії волі Закону України про міжнародне приватне право 2005 р. (далі – Закон про МПрП), автономія волі, по-перше, – «принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин» (ч. 1 п. 5 ст. 1). По-друге, вибір права має бути явно вираженим або прямо впливати з дій сторін правочину,

умов правочину чи обставин справи, які розглядаються в їх сукупності (ч. 2 ст. 5). По-третє, можливість вибору права передбачена «... у будь-який час, зокрема, при вчиненні правочину, на різних стадіях його виконання...» (ч. 5 с. 5); по-четверте, вибір права може бути здійснений щодо правочину в цілому або його окремої частини, за умови явного вираження такого вибору (ч.ч. 3 і 4 ст. 5) [1, ст. 5].

Зазвичай цей принцип застосовується для врегулювання міжнародних контрактних зобов'язань, що сприяє визначеності і передбачуваності правового регулювання можливих майбутніх спорів. Водночас слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку МПРП принцип «*lex voluntatis*» поширюється також у сферах недоговірних зобов'язань, сімейних відносин та інш. Також у широкому сенсі під цим принципом розуміють можливість вибору юрисдикції розгляду спору. До цього слід додати, що застосування «*lex voluntatis*» поширене в національних правових системах світу, що робить його «...одним з об'єднуючих принципів сучасного міжнародного приватного права» [2, с. 364].

Водночас, попри згадані переваги застосування принципу «*lex voluntatis*», можуть виникнути ситуації правової невизначеності через існування розбіжностей у його тлумаченні і застосуванні в різних національних правових системах. Це стосується, зокрема, питань про: застосування принципу «*lex voluntatis*» до міжнародного контракту (національні правові системи здебільшого передбачають застосування цього принципу до міжнародного контракту, тобто коли міжнародний характер контракту визначається через різну, умовно кажучи, «національність» його сторін, проте окремі правові системи ширше тлумачать такий контракт: за складом сторін він може бути внутрішньонаціональним, а «робить» його «міжнародним» іноземне право, обране сторонами); форми вираження волі сторін про вибір застосовного права (явно виражений вибір сторін або достатньо, щоб він впливав з дій сторін чи обставин справи); розщеплення договірному статусу (можливість застосування вибору різного права до різних його частин); зв'язок обраного права із правовідношенням (обране право повинно мати тісний зв'язок із правовідношенням, або таку вимогу не висунуто); можливість вибору транснаціонального права (*lex mercatoria*) як матеріального права, що підлягає застосуванню до змісту правовідносин; співвідношення автономії волі з імперативними нормами та публічним порядком; та ін. [3, с. 463, с. 604, с. 651, с. 677].

Унаслідок розбіжностей у підходах до зазначених вище питань сторони міжнародного контракту, здійснивши вибір права, не завжди можуть бути впевнені, чи буде такий вибір визнаний і у яких межах у державі форуму. Отже, на міжнародному рівні постало питання про створення

уніфікованого підходу до застосування принципу автономії волі, який б сприяв досягненню однакового результату щодо визнання вибору права, сфери його застосування, форм його вираження, його обмежень, незалежно від того, суд чи арбітраж якої держави здійснює провадження у справі. У різні часи уніфікацію в цій сфері було досягнуто, з різним ступенем успішності, насамперед, через міжнародні конвенції, як універсального, так і регіонального рівня. Серед універсальних конвенцій слід згадати, наприклад, про Гаазьку конвенцію про право, що застосовується до міжнародної купівлі-продажу товарів 1955 р. (ст. 2), Гаазьку конвенцію про право, що застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів, 1986 (ст. 7). Регіональні документи охоплюють угоди, укладені в межах регіональних міжнародних організацій (ЄС, СНД тощо), наприклад: Київська угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, 1992 (ст. 11 п. «є»); Регламент ЄС № 593/2008 Європарламенту та Ради «Про право, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань» (так званий Регламент «Рим I»), 2008, (ст. 3); Міжамериканська конвенція про право, що застосовується до міжнародних контрактів, 1994 та інш.

Водночас, слід зазначити, що наведені документи, безумовно, являючи собою певний крок до уніфікації, не в змозі досягнути бажаних результатів усебічної уніфікації. Це пов'язано з низкою обставин, серед яких: лише часткова регламентація питань автономії волі; відмінності правил імплементації міжнародних норм в різних державах, що створює певні проблеми; тривалість процесу розробки конвенцій та набрання ними чинності, що у кінцевому підсумку призведе до застарілості їх положень, особливо, в умовах швидко мінливих обставин; обмежене коло держав-учасниць конвенцій; тощо.

Неоднакове застосування принципу автономії волі сторін в різних юрисдикціях і окремі зазначені проблеми, пов'язані із застосуванням положень міжнародних конвенцій, призвели до пошуку засобів недержавної уніфікації правил про вибір права і унаслідок – схвалення у 2015 р. в рамках Гаазької конференції з міжнародного приватного права Гаазьких принципів про вибір права, що підлягає застосуванню до міжнародних контрактів (далі – Гаазькі принципи). Цей документ не є міжнародним договором і, отже, на відміну від нього, не має обов'язкової сили, а являє собою типовий зразок (модель) для національних, регіональних, наднаціональних або міжнародних правових документів; може підлягати застосуванню державними судами та арбітражними трибуналами для тлумачення, доповнення та розробки норм міжнародного приватного права [4]. Гаазькі принципи являють собою, на думку їх творців, ілюстрацію усеосяжної регламентації

принципу автономії волі і керівного інструменту для ефективного практичного застосування цієї регламентації. Передусім, цей документ передбачає основоположну здатність сторін вибрати застосовне право (п. 1 Преамбули та ст. 2 (1)), проте, встановлюючи відповідні обмеження щодо вибору, коли це суперечить імперативним нормам та публічному порядку (ст. 11). Інші положення Гаазьких принципів передбачають усталені в багатьох національних законодавствах підходи, наприклад: можливість вибору «різного» права для застосування до різних частин контракту (ст. 2(2)); необов'язковість явної форми вираження вибору права (ст. 4); можливість зміни раніше обраного права (ст. 2 (3)) та необов'язковість існування тісного зв'язку між обраним правом та сторонами чи правочином (ст. 2 (4)). Ст. 9 вказує про сферу дії права, що застосовується до договору; в ст.10 йдеться про сферу дії права, що застосовується до договорів про відступлення права вимоги.

Водночас, Гаазькі принципи відображають і новітні підходи. Отже, ст. 3 надає можливість сторонам не обмежуватись лише вибором національного права конкретної держави, а скористатися можливістю вибору так званої недержавної та збалансованої сукупності норм («rules of law»). Інші новели торкаються питань: дійсності вибору права в залежності від форми його вираження (ст. 5); «конкуренції» типових форм щодо угоди про вибір права (ст. 6); виключення ситуацій зворотного відсилання (тобто вибір права виключає вибір колізійної норми – *C.S.*) (ст. 8).

Підсумовуючи, зазначимо, що Гаазькі принципи як принципи м'якого права, які закріплюють принцип «*lex voluntatis*» в міжнародних контрактах з застосуванням широкого, ліберального підходу до вибору права, розглядається як корисний інструмент, що сприяє однаковому сприйманню і застосуванню принципу автономії волі на глобальному рівні, і як такий, що може слугувати підґрунтям для прийняття у майбутньому міжнародного договору в цій сфері.

Література:

1. Про міжнародне приватне право [Електронний ресурс]: Закон України № 2709-IV від 23.06.2005 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/page_2. – Назва з екрана.
2. Symeonides, S.C. *Codifying Choice of Law around the World. An International Comparative Analysis* / S.C. Symeonides. – Oxford University Press, 2014. – 411 p.
3. Див. положення законодавства окремих держав щодо різних аспектів застосування принципу «*lex voluntatis*» в кн.: *Международное частное право: Иностранное законодательство* / Предисл. А.Л. Маковского; сост. и науч. ред. А.Н. Жильцов, А.И. Муранов. – М.: «Статут», 2001. – 892 с.

4. Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts (Text).
Published by the Hague Conference on Private International Law Permanent
Bureau [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://assets.hcch.net/
docs/5da3ed47-f54d-4c43-aaef-5eafc7c1f2a1.pdf](https://assets.hcch.net/docs/5da3ed47-f54d-4c43-aaef-5eafc7c1f2a1.pdf). – Назва з екрана.